

احکام اعتکاف

پیشگفتار

اسلام، فکر جدایی از زندگی دنیا و گوشه نشینی و کناره گیری از مردم و به تعبیر دیگر رهبانیت را باطل و ناپسند اعلام کرد، اما اعتکاف را به عنوان فرصتی برای بازگشت به خویش و خدای خویش قرار داد، تا کسانی که از هیاهو و جنجالهای زندگی مادی خسته می‌شوند، بتوانند چند صباحی با خدای خود خلوت کنند و جان و روح خود را با خالق هستی ارتباط دهند، و با توشه معنوی و اعتقادی راسخ و ایمان و امیدی بیشتر به زندگی خود ادامه دهند، و خود را برای صحنه‌های خطر و جهاد در راه خدا آماده سازند و همیشه با یاد خدا تلاش کنند و خود را در محضر پروردگار ببینند و از نافرمانی او بپرهیزند و به سوی سعادت دنیا و آخرت گام بردارند. که با اندک تاملی در احکام و مسائل این برنامه زیبای عبادی پی به چنین حقایقی خواهیم برد .

از آنجا که پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران، سنت اعتکاف حیات دیگری یافته و جمع زیادی از مشتاقان به ویژه جوانان بدان روی آورده‌اند و چون در سابق، کمتر مورد توجه بوده، احکام آن در اکثر رساله‌های توضیح المسائل یافت نمی‌شود، لذا بر آن شدیم که احکام اعتکاف را به مقداری که مورد ابتلاء و نیاز است، با استفاده از منابع معتبر فقهی و استفتائات جدید، مطابق با فتاوی مراجع معظم تقلید آماده کنیم، که دفتر حاضر حاصل این تلاش است. امیدواریم راه گشای بندگان خالص خداوند باشد و مورد قبول حضرت حق قرار بگیرد.

آنچه در این نوشته به صورت مساله آورده شده بر اساس فتاوی بنیانگذار جمهوری اسلامی حضرت آیه الله العظمی امام خمینی قدس سره است که از ترجمه بحث اعتکاف کتاب «العروة الوثقی» با ملاحظه حواشی معظم له و کتاب «تحریر الوسيله» استفاده شده است .

فتاوی سایر مراجع معظم تقلید نیز با استفاده از تعلیقات آن بزرگواران بر کتاب «عروة» و استفتاءاتی که توسط معاونت فرهنگی مسجد مقدس جمکران و ستاد مرکزی اعتکاف قم در اختیار گذاشتند، آورده شده است. *

آشنایی با اعتکاف

• تعریف اعتکاف

۱- اعتکاف، در لغت به معنای توقف در جایی است و در اصطلاح احکام، عبارت است از ماندن در مسجد به قصد عبادت خداوند، با شرایطی که خواهد آمد.

۲- انسان می‌تواند، در حال اعتکاف، بنشیند، بایستد، بخوابد، یا راه برود.

• اقسام اعتکاف

۳- اعتکاف بر دو قسم است، مستحب و واجب، که در اصل، يك عمل مستحبی است، ولی ممکن است به سببی واجب شود، که از جمله اسباب وجوب اعتکاف، این امور است:

نذر، عهد یا قسم، مثلا انسان نذر کند یا با خدای خود عهد کند یا قسم بخورد که اگر در فلان کار موفق شد، یا از فلان بیماری شفا پیدا کرد چند روز در مسجد معتکف شود. (در بحثهای آینده خواهد آمد که حداقل مدت اعتکاف سه روز است.)

شرط ضمن عقد، مثلا هنگام قرار داد اجاره منزل، صاحب خانه شرط می‌کند که مستاجر هر سال پنج روز در مسجد معتکف شود و مستاجر نیز این شرط را می‌پذیرد.

اجاره، مثلا شخصی اجیر می‌شود که با دریافت مزد-یا بدون دریافت مزد-از طرف میت در مسجد معتکف شود. (مانند نماز استیجاری)

• زمان اعتکاف

۴- در طول سال در هر زمانی که انسان بتواند، حداقل سه روز در مسجد بماند و روزه بگیرد صحیح است (تفصیل این مساله در بحث مدت اعتکاف و روزه اعتکاف خواهد آمد.) ولی بهترین زمان برای اعتکاف ماه مبارک رمضان و در ماه رمضان، دهه آخر آن است .

۵- س: آیا اعتکاف نذری را می‌توان در ماه رمضان انجام داد؟

آیه الله بهجت: مانعی ندارد .

آیه الله مکارم: مانعی ندارد، مگر اینکه نیت او غیر ماه رمضان باشد .

آیه الله صافی: اگر نذر مطلق یا مقید به ماه رمضان باشد اشکال ندارد .

۶- س: افضل اوقات اعتکاف چه زمانی است؟ آیا ایام البیض ماه رجب فضیلت خاصی برای اعتکاف دارد؟ (ایام البیض سیزدهم و چهاردهم و پانزدهم).

آیه الله مکارم: بهترین اوقات اعتکاف، ماه مبارک رمضان و از همه بهتر دهه آخر آن است .

آیه الله بهجت: افضل اوقات ماه رمضان است خصوصاً در دهه آخر آن و ایام البیض رجب نیز تاکید شده است .

• شرایط اعتکاف

۷- در صحت اعتکاف، اموری شرط است که برخی از آنها مربوط به شخص معتکف و برخی مربوط به خود اعتکاف است که در اینجا به بیان آن شرایط، و احکام لازم آنها می‌پردازیم .

• شرایط معتکف :

۱- عقل. (از دیوانه صحیح نیست)

۲- ایمان .^(۱) (از غیر مؤمن صحیح نیست)

۳- قصد قربت. (هر گونه ریا و خود نمایی، اعتکاف را باطل می‌کند) .

۴- روزه داری در ایام اعتکاف .

۵- اجازه گرفتن از کسی که اجازه او لازم است .

• شرایط اعتکاف :

۱- از سه روز کمتر نباشد. (زمان)

۲- در مسجد جامع باشد. (مکان)

۳- ادامه ماندن در مسجد و خارج نشدن از آن .

• نیت اعتکاف

۸- اعتکاف، همانند سایر عبادات، باید با نیت و قصد قربت باشد و هر گونه ریا و خود نمایی و قصد غیر الهی آن را باطل می‌کند .

۹- در نیت اعتکاف، قصد وجه شرط نیست، یعنی لازم نیست قصد کند که اعتکاف واجب است یا مستحب .

۱۰- کسی که بخواهد در نیت اعتکاف، قصد وجه کند، در اعتکاف واجب نیت وجوب و در اعتکاف مستحب، نیت

استحباب می‌کند و واجب بودن اعتکاف در روز سوم ضرری ندارد، هر چند بهتر است که از روز سوم نیت وجوب کند .

۱۱- از آغاز تا پایان اعتکاف، باید با نیت و قصد قربت باشد، بنابر این اگر به همین قصد، اعتکاف را شروع کند صحیح است، همچنین اگر به قصد اینکه فردا معتکف شود به مسجد برود و از اول وقت (طلوع فجر) در آنجا باشد صحیح

است .

۱۲- س: زمان نیت اعتکاف چه وقتی می‌باشد؟ و آیا اول شب می‌شود نیت کرد؟

آیه الله تبریزی: زمان نیت اعتکاف، وقت شروع اعتکاف است که طلوع فجر می‌باشد و با استمرار نیت اول شب هم مانعی ندارد .

۱۳- س: آیا در اعتکاف نیازی به قصد نمودن عبادات دیگر هم هست؟

آیه الله صافی: احتیاط مستحب است .

آیه الله مکارم: قصد عبادت دیگری در آن شرط نیست. آیه الله بهجت: ظاهراً معتبر است در اعتکاف منضم شدن قصد

عبادت دیگری که خارج از اوست .

۱۴- س: آیا تجدید نیت در روز سوم اعتکاف مستحب لازم است؟

آیه الله صافی: بهتر است که تجدید نیت وجوب نماید .

آیه الله بهجت: تجدید نیت در روز سوم لازم نیست، گر چه احوط است .

آیه الله مکارم: تجدید نیت لازم نیست .

• نیابت در اعتکاف

۱۵- انسان می تواند اعتکاف را برای خود یا برای دیگری بجای آورد، به قسم دوم، اعتکاف نیابتی گفته می شود .

۱۶- اعتکاف به نیابت میت بی اشکال است ولی به نیابت از انسان زنده، بنابر احتیاط به قصد رجاء، اشکال ندارد .^(۲) پس

به طور خلاصه می توان در این بخش اعتکاف را اینگونه تقسیم کرد :

اعتکاف: ۱- برای خود

۲- برای دیگران :

۱- به نیابت از میت

۲- به نیابت از زنده

یاد آوری :

گر چه روزه به نیابت از انسان زنده صحیح نیست ولی روزه گرفتن در اعتکاف مانند نماز برای طواف است که به تبع عمل دیگر لازم می شود و همچنانکه طواف و نماز آن به نیابت زنده ها صحیح است اعتکاف و روزه آن نیز صحیح است.

۱۷- اعتکاف به نیابت از دو یا چند نفر، صحیح نیست، ولی می تواند اعتکاف را به نیت خود بجا آورد و ثواب آن را به

دیگران اهدا کند، خواه يك نفر باشد یا چند نفر، زنده یا مرده .

۱۸- س: آیا اعتکاف را به نیابت از کسی که مرده است و یا به نیابت از کسی که زنده است می توان انجام داد؟

آیه الله تبریزی: به نیابت از میت مانعی ندارد ولی به نیابت از حی [زنده] اشکال دارد .

• عدول از نیت اعتکاف

۱۹- عدول از اعتکافی به اعتکافی دیگر جایز نیست، و فرقی نیست که هر دو واجب باشد، مثلاً از اعتکاف استیجاری (که برای دیگری با دریافت مزد انجام می دهد) به نذری، یا هر دو مستحب، مثلاً از اعتکاف برای خود به اعتکاف نیابتی تبرعی (داوطلبانه و بدون دریافت مزد (یا یکی واجب و دیگری مستحب، مثلاً از ابتدا به نیت اعتکاف نذری در مسجد مانده و در روز دوم نیت را از نذر به استحباب برگرداند .

۲۰- عدول از نیابت شخصی به نیابت از شخص دیگر جایز نیست، مثلاً دو روز به نیابت «علی» معتکف بوده و روز سوم

به نیابت از «حسن» اعتکاف کند .

۲۱- اگر قصد داشته که اعتکاف را برای خودش انجام دهد، پس از شروع نمی تواند نیت را برگرداند، و به نیابت از

دیگری به اتمام برساند، همچنانکه عکس این نیز جایز نیست .

• روزه اعتکاف

۲۲- انسان، در ایام اعتکاف باید روزه بگیرد، بنابر این، کسی که نمی تواند روزه بگیرد، مانند، مسافر، مریض و زن حایض یا نفساء و کسی که عمداً روزه نگیرد، اعتکافش صحیح نیست .

۲۳- مسافر و مریض اگر معتکف شوند صحیح نیست ولی زن حایض یا نفساء نه تنها اعتکافش صحیح نیست بلکه به جهت توقف در مسجد گناه کار است .

۲۴- اعتکاف در روز عید فطر و قربان یا دو روز قبل از عید به طوری که روز سوم آن عید باشد صحیح نیست .

۲۵- لازم نیست که روزه، مخصوص به اعتکاف باشد، بلکه هر روزه ای باشد صحیح است، مثلاً در ایام اعتکاف، روزه قضا

یا نذری یا استیجاری⁽³⁾ بجا آورد .

۳۶- اگر شخصی نذر کند که در ایام معینی معتکف شود⁽⁴⁾ و در همان ایام روزه نذری یا استیجاری بر عهده او باشد، می‌تواند در همان اعتکاف، روزه نذری یا اجاره‌ای خود را بجا آورد . ولی اگر نذر اعتکاف بدین گونه بوده است که روزه برای اعتکاف یا به خاطر اعتکاف باشد، کفایت از روزه نذری یا اجاره‌ای نمی‌کند .⁽⁵⁾

۳۷- انسان می‌تواند نذر کند، در سفر روزه بگیرد و به نظر برخی مراجع معظم تقلید، حتی هنگام سفر هم می‌تواند نذر کند که روزه بگیرد و در این صورت اعتکافش صحیح است. به يك استفتاء توجه کنید :

۳۸- س: آیا در مسافرت می‌شود روزه در سفر را نذر کند؟

آیات عظام خامنه‌ای، سیستانی، بهجت: می‌تواند .

آیه الله مکارم: اشکال دارد ولی اگر نذر کرد، احتیاط آن است که به نذر خود عمل کند .

آیه الله فاضل: خیر .

۳۹- س: آیا هر گونه روزه، و لو استیجاری و... برای اعتکاف کافی است؟

آیه الله فاضل: خیر، بلکه روزه اعتکاف باید به نیت کسی باشد، که اعتکاف به نیت او انجام می‌گیرد، لذا کفایت روزه

استیجاری و غیره برای کسی که در نیت خود اعتکاف نموده محل تامل و اشکال است .

آیه الله مکارم: کفایت روزه استیجاری برای اعتکاف مشکل است .

آیه الله بهجت: کافی است .

• اجازه اعتکاف

۳۰- این افراد بدون اجازه، نمی‌توانند معتکف شوند :

زن بدون اجازه شوهرش،⁽⁶⁾ در صورتی که اعتکاف موجب از بین رفتن حق او باشد، بنابر احتیاط واجب⁽⁷⁾ اجازه او لازم است .

فرزند بدون اجازه والدین،⁽⁸⁾ در صورتی که اعتکاف او موجب اذیت و آزار آنان باشد و اگر موجب اذیت و آزار آنان باشد و اگر موجب اذیت و آزار آنان باشد و اگر موجب اذیت و آزار آنان باشد .

کسی که در استخدام دیگری است، مانند برخی از کارگران و کارمندان، در صورتی که قرار داد اجاره به گونه‌ای است که منفعت اعتکاف را نیز در بر می‌گیرد، یعنی اعتکاف با عمل به اجاره منافات دارد .

۳۱- در اعتکاف، بلوغ شرط نیست، بنابر این اگر کودک ممیز معتکف شود، صحیح است .

• مدت اعتکاف

۳۲- مدت اعتکاف حداقل سه روز است و در کمتر از آن صحیح نیست ولی در زیاده حدی ندارد. ولی اگر پنج روز معتکف شود، روز ششم را نیز واجب است بماند، بلکه بنابر احتیاط واجب، هر گاه دو روز اضافه کرد، روز سومش هم باید بماند، پس اگر هشت روز معتکف شد، روز نهم هم واجب است .

۳۳- این سه روز از طلوع فجر روز اول تا مغرب⁽¹⁰⁾ روز سوم است، بنابر این اگر بعد از طلوع فجر، و لو با چند دقیقه تأخیر به مسجد برسد آن روز جزو اعتکاف به حساب نمی‌آید و چنانچه قبل از مغرب روز سوم، اعتکاف را قطع کند، افزون بر آنکه کار حرامی کرده، اعتکاف نیز باطل است .

۳۴- سه روز اعتکاف با شبهای آن است که حداقل سه روز و دو شب در وسط است، بنابر این نمی‌تواند شبها را از مسجد خارج شود، یا نذر کند که سه روز بدون شبها در مسجد معتکف شود .

۳۵- اگر انسان نذر کند که دو روز معتکف شود نه بیشتر از آن، اینگونه نذر باطل است⁽¹¹⁾ ولی اگر مقید نکرده که بیشتر نباشد نذر صحیح است و واجب است که روز سوم را نیز بماند .

۳۶- س: منظور از روز در اعتکاف چیست؟

آیات عظام تبریزی، بهجت، مکارم: منظور از روز طلوع فجر است تا غروب آفتاب چنانچه در احکام نماز ذکر شده است .
۳۷- س: اگر کسی نذر کند، سه روز منفصل اعتکاف کند آیا نذرش منعقد می‌شود؟ نذر اعتکاف کمتر از سه روز چه؟
آیه الله بهجت: منعقد نمی‌شود .

آیه الله صافی: الف: منعقد نمی‌شود ب: اگر مقید به کمتر از سه روز باشد منعقد نمی‌شود .
۳۸- س: آیا بیشتر از سه روز می‌توان اعتکاف کرد به طوری که آن زیاده، قسمتی از يك روز یا قسمتی از يك شب باشد .

آیه الله تبریزی: مانعی ندارد .
۳۹- س: کسی که پنج روز در اعتکاف بوده: آیا روز ششم بر او واجب است؟
آیه الله تبریزی: واجب است .

• مکان اعتکاف

۴۰- اعتکاف تنها در مسجد صحیح است، بنابر این اگر کسی در خانه خود یا در تکیه، یا حسینیه یا در حرم معتکف شود صحیح نیست و از مساجد نیز تنها در این مساجد، اعتکاف صحیح است .

مسجد الحرام

مسجد النبی صلی الله علیه و آله

مسجد جامع کوفه

مسجد بصره (12)

و به قصد رجاء (یعنی به نیت مطلوب بودن و به امید پاداش و ثواب) می‌توان در مسجد جامع هر شهر معتکف شد.
(13)

۴۱- در این مساله فرقی بین مردان و زنان نیست، بنابر این اگر دختران و بانوان بخواهند معتکف شوند، باید در یکی از همین مساجد باشد .

۴۲- س: آیا اعتکاف در غیر مساجد جامع، مثل نمازخانه دانشگاه‌ها رجاء اشکال دارد یا نه؟ در صورت صحت، آیا احکام اعتکاف، از قبیل ترك محرمات جاری می‌شود یا خیر؟
آیه الله خامنه‌ای: رجاء اشکالی ندارد .

آیه الله بهجت: ظاهراً جایز نیست و احکام اعتکاف را ندارد .

آیه الله فاضل: اعتکاف در مسجد جامع رجاء صحیح است و در غیر از مساجد جامع جایز نیست .

آیه الله سیستانی: مشروع نیست و احکام آن را ندارد .

آیه الله مکارم: اعتکاف باید فقط در مساجد جامع باشد و منظور از مسجد جامع مسجدی است که قشرهای مختلف شهر در آن شرکت کنند .

آیه الله تبریزی: اعتکاف باید در مسجد جامع شهر باشد و اعتکاف در غیر مساجد جامع صحیح نیست.

۴۳- س: آیا انسان می‌تواند نذر کند که در شهر دیگری معتکف شود؟

آیه الله تبریزی: مانعی ندارد، باید روزه‌اش در آنجا صحیح باشد و نذر اعتکاف در شهر دیگر، نذر روزه نیست.

۴۴- اگر در يك شهر، دو یا چند مسجد جامع وجود داشته باشد، در هر کدام که بخواهد می‌تواند معتکف شود.

۴۵- اگر جای خاصی از مسجد را برای اعتکاف خود مشخص کند، چنین قصدی لغو است، و لازم نیست حتماً در آنجا معتکف شود.

۴۶- اگر معتکف جنب شود و با حال جنابت در مسجد بماند اعتکاف او باطل است. چون توقف او در مسجد، حرام است- 47 (14). اگر جای شخص دیگری را غصب کند، یا عمداً بر فرش غصبی بنشیند، هر چند گناه کرده است ولی

اعتكافش باطل نیست . (15)

۴۸- اگر کسی از روی فراموشی یا جهل به مساله، بر فرش غصبی بنشیند، اعتكاف باطل نیست .
۴۹- س: اگر جای کسی را که معتكف بوده غصب کند، فرموده‌اند اعتكاف او باطل است، حال اگر جاهل بود یا عامد بود و حال پشیمان شده و جای خود را عوض کند، اعتكاف او صحیح است یا خیر؟ در صورت عمد آیا كفاره دارد یا خیر؟ آیه الله بهجت: در فرض مذکور اعتكاف او صحیح است و در صورت بطلان كفاره ندارد .
آیه الله خامنه‌ای: اعتكاف صحیح است و كفاره هم ندارد .
آیه الله سیستانی: عمدا هم اگر باشد اعتكاف صحیح است .
آیه الله فاضل: علی ای حال اعتكاف صحیح است .
آیه الله مکارم: اگر جاهل به موضوع باشد، اعتكافش صحیح است ولی اگر غصب بودن را می‌دانسته و حکم اعتكاف را نمی‌دانسته، اعتكاف او صحیح نیست و توبه در اینجا مشکل را حل نمی‌کند .
آیه الله تبریزی: چنانچه غافل بوده اعتكافش صحیح است و اگر جاهل متردد بوده یا عامد بوده اعتكافش صحیح نیست، لکن كفاره ندارد .

۵۰- س: اگر کسی را که زودتر از او در مسجد رفته، بیرون کند و جایش را بگیرد، اعتكافش صحیح است یا نه؟
آیه الله صافی گلپایگانی: بنابر احتیاط، اعتكاف او باطل می‌شود، باید اگر اتمام اعتكاف بر او واجب شده، آن را تمام نماید و اگر اعاده آن، واجب است، پس از اتمام اعاده نماید .
آیه الله بهجت: اگر مکان منحصر به آنجا باشد بنابر اقوی اعتكافش باطل است .
آیه الله مکارم: خالی از اشکال نیست .

آیه الله فاضل: بلی اعتكاف او صحیح است و بطلان آن محل منع است .
۵۱- س: آیا گذاشتن وسائل یا نوشتن نام و امثال آن موجب سبقت در محلی از مسجد می‌شود؟
آیه الله مکارم: هر گاه به موقع در مسجد حضور یابند بعید نیست موجب حق سبق باشد .
آیه الله بهجت: می‌شود .

• **تعریف مسجد جامع**

۵۲- س: تعریف مسجد جامع چیست؟

آیه الله گلپایگانی: مسجد جامع مسجدی است که اغلب اوقات بیشتر از سایر مساجد جمعیت داشته باشد. آیه الله خامنه‌ای: مسجدی که برای اجتماع زیادی از اهالی آنجا ساخته شده و اختصاص به گروه خاصی یا اهالی محله‌ای نداشته باشد؟

۵۳- س: مسجد جامعی در شهری ساخته شده، بعد از آن، مسجد بسیاری بزرگتری ساخته شده و آن نیز مسجد جامع معروف گشته، کدامیک از این دو مسجد، شرعا مسجد جامع می‌باشد، و ملاک در تعیین مسجد جامع چیست، با توجه به اینکه گاهی در این مسجد نماز جمعه خوانده می‌شود و گاهی در آن و حکم اعتكاف در این دو مسجد چیست؟

آیه الله خویی: در صدق جامع بودن مسجد شرط نیست که تنها يك مسجد باشد، پس تعدد مسجد جامع در يك شهر ضرری نمی‌زند و اعتكاف در هر دو صحیح است، اگر جامع نامیده شود و اقامه نماز جمعه دخلی در موضوع ندارد .

۵۴- جامع بودن مسجد را از این راهها می‌توان فهمید (16) :

خود انسان یقین کند .

به طوری بین مردم مشهور باشد که جامع بودن آن معلوم شود . (17)

دو نفر عادل بگویند . (18)

و چنانچه دو نفر در جامع بودن مسجدی اختلاف داشته باشند، با حکم حاکم نیز معلوم می‌شود. (19)

۵۵- اگر انسان در جایی به اعتقاد اینکه مسجد جامع است معتکف شود، بعداً معلوم شود مسجد نیست (مثلاً تکیه یا حسینیّه است) یا مسجد جامع نیست، اعتکاف باطل است.

• **حدود مسجد**

۵۶- پشت‌بام و سرداب و محراب مسجد، و هر چه به سبب توسعه مسجد آن افزوده شده جزو مسجد به حساب می‌آید، مگر آنکه بدانیم، جزو مسجد نیست. (20)

[در صورت شك، چنین جاهایی، حکم مسجد را دارد.]

۵۷- به جز سه مکانی که در مساله قبل گفته شد، جایی را که انسان نداند جزو مسجد است یا از متعلقات آن، (مثل حیاط مسجد) حکم مسجد را ندارد (21) و اعتکاف در آنجا صحیح نیست.

۵۸- س: مسجدی که علاوه بر شبستان، دارای حیاط و صحن و راهرو است و در عرف همه آنها را مسجد می‌خوانند، آیا احکام مسجد بر آنها جاری است یا نه، و در صورتی که قصد بانی معلوم نباشد، ساختن مستراح و امثال آن در يك طرف آن صحن چه صورت دارد، دلیل و قرینه بر عدم مسجدیت لازم است یا نه؟

آیه الله گلپایگانی: با شك در آنکه صحن را جزء مسجد قرار داده، اگر اماره‌ای (علامت، نشانه‌ای) بر مسجد بودن نباشد، محکوم به مسجدیت نیست، و اماره بر عدم، لازم نیست.

• **اعتکاف در دو مسجد**

۵۹- يك اعتکاف باید در يك مسجد باشد، پس اعتکاف در دو مسجد که بخشی از وقت را در یکی و بخشی از آن را در دیگری بماند صحیح نیست، خواه آن دو مسجد، متصل (22) به هم باشند یا جدای از هم، آری اگر به گونه‌ای وصل به یکدیگر باشد، که يك مسجد شمرده شود، صحیح است.

۶۰- اگر در مسجد معتکف شود ولی مانعی از ادامه ماندن در آن مسجد پیش آید، اعتکاف باطل است (23) و چنانچه آن اعتکاف، واجب باشد، باید در مسجدی دیگر و اگر مانع بر طرف شد، در همان مسجد، بار دیگر معتکف شود، یا قضا کند.

۶۱- اعتکافی را که به سبب پیش آمدن مانع به هم خورده است، نمی‌توان پس از آنکه مانع بر طرف شد، ادامه دهد. چه در آن مسجد یا مسجد دیگر، (24) بنابر این اگر پس از يك روز اعتکاف در مسجد، مانع پیش آمد، نمی‌تواند به مسجد دیگری برود و بقیه ایام را در آن مسجد بماند، یا بعد از آنکه مانع بر طرف شد، برگردد و بقیه را در همان مسجد بماند.

• **خروج از مسجد**

۶۲- در موارد ذیل معتکف می‌تواند از مسجد خارج شود :

برای گواهی دادن در دادگاه .

برای تشییع جنازه، (25) در صورتی که میت يك نحو وابستگی به معتکف داشته باشد به طوری که شرکت در تشییع جنازه او از ضرورت‌های عرفی او به حساب آید .

و برای انجام سایر کارهای ضروری عرفی یا شرعی، خواه واجب باشد یا مستحب، مربوط به امور دنیوی باشد یا اخروی ولی مصلحتی در آن نهفته باشد. (26)

۶۳- و در این موارد، بر معتکف واجب است از مسجد خارج شود :

برای انجام غسل جنابت .

برای پرداخت طلب دیگران، در صورتی که نتواند در مسجد آن را بپردازد .

برای انجام کار واجب دیگری که لازم باشد از مسجد خارج شود .

۶۴- کسی که خارج شدن از مسجد بر او واجب شده باشد ولی تخلف کند و خارج نشود، هر چند گناه کرده است

ولی اعتکاف باطل نیست، مگر کسی که با حال جنابت در مسجد توقف کند .

۶۵- اگر به جهت ضرورت از مسجد خارج شد، این امور را باید مراعات کند :

بیش از مقدار ضرورت و نیاز بیرون مسجد نماند .

در صورت امکان زیر سایه ننشیند . (27)

بلکه مطلقاً ننشیند، مگر در حال ضرورت .

بنابر این احتیاط واجب نزدیکترین راه را انتخاب کند . (28)

۶۶- اگر به جهت ضرورت از مسجد خارج شود و به قدری طول بکشد که صورت اعتکاف بر هم بخورد، اعتکاف باطل است .

۶۷- اگر به سبب فراموشی از مسجد خارج شود، اعتکافش باطل نیست . (29)

۶۸- س: اگر کسی از روی فراموشی محل اعتکاف را ترك کند، اعتکافش چه حکمی دارد؟

آیه الله تبریزی: ظاهر این است که اعتکافش باطل می‌شود .

۶۹- س: در چه مواردی خروج از مسجد مبطل اعتکاف است؟ و در چه مواردی مبطل نیست؟

آیه الله صافی: اگر عمداً و اختیاراً بدون ضرورت عقلی یا شرعی یا عادی خارج شود، اعتکاف باطل می‌شود و اگر برای اموری که ذکر شد بیرون رود یا او را اکراه بر بیرون رفتن نمایند باطل نمی‌شود، ولی اگر نسیاناً از راه فراموشی بیرون رفت اگر اتمام آن واجب شده باشد، تمام کند و اگر اعاده واجب باشد اعاده نماید .

آیه الله بهجت: خروج از مسجد با عمد و اختیار مبطل است .

آیه الله مکارم: عمداً و اختیاراً نباید از مسجد خارج شود ولی در مواردی که ضرورت شرعی یا عرفی داشته باشد مانعی ندارد، مانند بیرون رفتن برای قضای حاجت و غسل جنابت و مانند آن یا امثال تشییع جنازه نزدیکانی که اگر در آن شرکت نکند امر شایسته‌ای نیست .

۷۰- س: در مواردی که می‌توان از مسجد خارج شد آیا می‌توان نشست یا در سایه رفت یا در جماعت حاضر شد؟ آیه

الله صافی: جواز بیرون رفتن برای جماعت مورد اشکال است .

۷۱- س: خارج شدن معتکف از مسجد در موارد ذیل چه حکمی دارد؟ الف: برای وضو و غسل مستحبی و مسواک زدن .

ب: جهت تلفن زدن به خانواده در موارد غیر ضروری و امور متعارف .

ج: جهت دیدار با خانواده در بیرون و در حیاط .

آیه الله خامنه‌ای: الف- جایز است اما زیاد معطل نشود .

ب- در موارد ضروری اشکالی ندارد و در موارد غیر ضروری اگر امور مستحبی را در بر بگیرد و طول هم نکشد اشکالی

ندارد. ج- در بعضی موارد اشکالی ندارد، مثل رسیدگی امور خانواده و دیدن فرزندان که عدم دیدار باعث مفسده و

اشکالاتی می‌شود .

آیه الله بهجت: ضابطه کلی در موارد جواز خروج نیست، هر کاری که خروج برای آن عقلاً یا شرعاً یا عادتاً لازم است از

امور واجبه باشد یا راجحه چه متعلق به امور دنیا باشد یا امور آخرت ولی باید اقرب طرق را مراعات نماید و اقتصار

کند بر مقدار حاجت و ضرورت، البته خروج هم به قدری طول نکشد که محو صورت اعتکاف شود .

آیه الله سیستانی: به احتیاط واجب جایز نیست، مگر در مورد حاجت ضروری باشد .

آیه الله تبریزی: خارج شدن معتکف از مسجد در موارد مذکور جایز نیست .

آیه الله فاضل: مانعی ندارد، ولی تلاش کنند این امور با سرعت انجام شده و هر چه سریعتر به مسجد برگردند. آیه الله

مکارم: الف- برای وضو و غسل مستحبی اشکالی ندارد و برای مسواک که مقدمه آن باشد نیز اشکالی ندارد .

ب- اشکال ندارد .

ج- اشکال دارد .

• **محرمات اعتکاف**

۷۲- آنچه بر معتکف حرام است به طور اجمال بدین شرح است :

استفاده از عطریات و گیاهان خوشبو

خرید و فروش

مجادله

استفاده شهوانی از جنس مخالف

استمناء (یعنی انسان با خود کاری کند که از او منی بیرون آید.)

• **توضیح محرمات اعتکاف**

۷۳- بوئیدن عطریات⁽³⁰⁾ و گیاهان خوشبو برای کسی که از آن لذت می‌برد در حال اعتکاف حرام است، پس برای کسی که حس بویایی ندارد اشکال ندارد .

۷۴- در حال اعتکاف، خرید و فروش و بنابر احتیاط واجب، هر نوع داد و ستدی، مانند اجاره و مضاربه حرام است .

۷۵- هر چند داد و ستد در حال اعتکاف حرام است، ولی باطل کننده اعتکاف نیست .

۷۶- اشتغال به امور دنیوی، مانند خیاطی، نساجی نقاشی، مطالعه و امثال آن اشکال ندارد .

۷۷- در حال اعتکاف مجادله در امور دنیوی و دینی در صورتی که به قصد غلبه بر طرف مقابل و اظهار فضیلت و برتری باشد حرام است، اما اگر به قصد اظهار حق و بازداشتن طرف از طریق باطل باشد نه تنها حرام نیست، بلکه از افضل طاعات و عبادات است .

۷۸- هر گونه استفاده شهوانی از جنس مخالف، نظیر لمس، بوسه⁽³¹⁾ و آمیزش حرام است و فرقی در این مساله بین زن و مرد نمی‌باشد .

۷۹- در حال اعتکاف نگاه از روی شهوت به همسر خود اشکال ندارد، هر چند احتیاط مستحب ترك آن است .

۸۰- استمناء نیز بنابر احتیاط واجب از محرمات اعتکاف شمرده شده است، هر چند از راه حلال آن، مانند بازی با همسر باشد. گر چه استمناء حرام در هر حال حرام و از گناهان بزرگ است ولی در حال اعتکاف گناهی بزرگتر است .

۸۱- معتکف باید روزها را روزه‌دار باشد و از هر کاری که روزه را باطل می‌کند، پرهیز کند و هر آنچه روزه را باطل می‌کند، اعتکاف را نیز باطل می‌کند .

۸۲- اگر معتکف جماع کند اعتکافش باطل است ولی اگر یکی دیگر از محرمات را مرتکب شود،⁽³²⁾ احکام مفصلی دارد که در بحث «قضا و کفاره اعتکاف» خواهد آمد .

۸۳- بر معتکف واجب نیست از کارهایی که بر محرم حرام است، مثل پوشیدن لباس دوخته و کندن مو از بدن و نگاه در آینه پرهیز کند، هر چند احتیاط مستحب⁽³³⁾ است .

۸۴- بجز مبطلات روزه، سایر محرمات، اختصاص به روز نداد، بلکه در شب نیز باید از آنها پرهیز کند .

۸۵- س: عطر و گلاب زدن یا بو کردن عطر و گلاب اعتکاف را باطل می‌کند یا خیر؟

آیه الله تبریزی: استعمال عطر و گلاب چنانچه مستلزم بو کردن آن باشد، هر چند بر معتکف حرام است لکن بطلان اعتکاف از جهت آن محل اشکال است و اگر معتکف در روز سوم این کار را کرده باید اعتکافش را تمام کند .

آیه الله سیستانی: بو کردن آنها اعتکاف را باطل می‌کند .

آیه الله بهجت: اگر با تلذذ باشد بنابر احتیاط باطل می‌شود و احتیاط واجب در صورت وجوب اعتکاف [آن است که] آن را تمام کند و سپس قضا نماید .

۸۶- س: آیا در صورت نیاز می‌تواند خرید و فروش نماید؟ آیا توکیل یا نقل به غیر بیع لازم است (یعنی به شخص دیگری

وکالت دهد تا از طرف او خرید و فروش کند یا به غیر خرید و فروش، مثلاً با قرض یا بخشش نقل و انتقال کنند.)؟
آیه الله مکارم: در صورت عدم امکان توکیل یا نقل به غیر بیع اشکالی ندارد .

آیه الله بهجت: در صورت اضطرار برای حاجت خودش مانعی ندارد .

۸۷- س: ارتکاب سهوی محرمات اعتکاف چه حکمی دارد؟

آیه الله فاضل لنکرانی: ارتکاب سهوی سائر محرمات غیر از جماع ضروری به اعتکاف نمی‌زند .

آیه الله مکارم: خالی از اشکال نیست .

آیه الله بهجت: ارتکاب سهوی، حرام و مبطل نیست .

قطع اعتکاف

۸۸- برای شناخت حکم قطع اعتکاف باید اقسام آن را شناخت .

• اقسام اعتکاف :

واجب معین: پس از شروع قطع آن جایز نیست .

واجب موسع: پس از تکمیل دو روز، قطع آن جایز نیست .

مستحب: پس از تکمیل دو روز، قطع آن جایز نیست .

توضیح :

اگر اعتکاف، واجب معین باشد، یعنی وقت مشخص داشته باشد، مثلاً نذر کند از ۲۱ تا ۲۶ ماه رمضان در مسجد

معتکف شود، همین که اعتکاف را شروع کرد اتمام آن واجب و قطع آن غیر جایز است .

و اگر اعتکاف، واجب موسع باشد، یعنی وقت آن وسعت دارد، مثلاً نذر کرده باشد که امسال، یا در این ماه سه روز

معتکف شود، یا اعتکاف مستحب باشد، تا قبل از تکمیل دو روز می‌تواند آن را رها کند، مثلاً در روز اول، شب اول یا روز

دوم، ولی اگر اعتکاف را رها نکرد و در مسجد ماند تا غروب روز سوم در این صورت، بر او واجب است که اعتکاف را

کامل کند و روز سوم را بماند .

۸۹- انسان می‌تواند از آغاز، هنگام نیت، شرط کند که اگر مشکلی پیش آمد-مثلاً بگوید اگر هوا سرد شد-اعتکاف را

رها می‌کنم، در صورت پیش آمدن مانع، رها کردن اعتکاف اشکال ندارد، حتی در روز سوم .

۹۰- در اعتکاف نذری، انسان می‌تواند هنگام خواندن صیغه نذر شرط کند که اگر مانعی پیش آمد اعتکافم را رها کنم .

۹۱- س: آیا معتکف می‌تواند به هنگام نیت اعتکاف شرط کند که هر زمان خواست از اعتکاف خود رجوع کند؟ اگر بعد از

نیت حکم شرط خود را ساقط نمود، آیا شرط او ساقط می‌شود یا خیر؟

آیه الله تبریزی: می‌تواند شرط کند و با اسقاط ساقط نمی‌شود .

۹۲- س: اگر شرط رجوع در وقت نذر کردن برای اعتکاف باشد چه حکمی دارد؟

آیه الله تبریزی: مثل شرط کردن در زمان نیت اعتکاف است و چنانچه اعتکاف را به عنوان وفاء به نذر مزبور انجام

دهد، حتی در روز سوم می‌تواند رجوع کند .

قضاء و كفارة اعتکاف

• قضاء

۹۳- اگر در حال اعتکاف جماع کند-عمداً باشد یا سهواً⁽³⁴⁾ پس اگر اعتکاف، واجب معین باشد، باید قضای آن را بجا

آورد. و اگر واجب غیر معین باشد، باید آن را از سر بگیرد .

۹۴- اگر یکی دیگر از محرمات اعتکاف را سهواً انجام دهد⁽³⁵⁾ و اعتکاف :

واجب معین باشد: بنابر احتیاط واجب باید اعتکاف را به پایان ببرد و قضای آن را بجا آورد .

واجب غیر معین باشد: اگر در دو روز اول باشد باید اعتکاف را از سر بگیرد و اگر روز سوم باشد، اعتکاف را به پایان ببرد و از سر بگیرد .

اگر اعتکاف مستحب را بعد از روز دوم باطل کند، باید ⁽³⁶⁾ قضای آن را بجا آورد. ولی اگر قبل از اتمام روز دوم باطل کند، چیزی بر عهده او نیست .

۹۵- واجب نیست قضای اعتکاف را فوراً ⁽³⁷⁾ بجا آورد، گر چه احتیاط مستحب است .

۹۶- س: اگر کسی نذر کند ایام معینی را معتکف باشد و از آن ایام معین تخلف نماید- يك روز یا بیشتر- آیا قضاء بر او واجب است یا خیر؟

آیه الله تبریزی: بنابر احتیاط، قضای آن واجب است .

• کفاره

۹۷- اگر اعتکاف واجب را با آمیزش (جماع) باطل کند، کفاره واجب است و در سایر محرمات کفاره نیست، هر چند احتیاط مستحب است .

۹۸- اگر در دو روز اول اعتکاف مستحب آمیزش کند و اعتکاف را رها نکند بنابر احتیاط واجب کفاره لازم است .

۹۹- کفاره بطلان اعتکاف، مانند کفاره روزه ماه رمضان است، یعنی، باید:

- دو ماه روزه بگیرد.

- یا به ۶۰ مسکین، طعام بدهد.

- یا يك برده را آزاد کند.

۱۰۰- احتیاط مستحب است ⁽³⁸⁾ که اگر ممکن است يك برده آزاد کند و در صورت ناتوانی دو ماه روزه بگیرد و چنانچه نتواند روزه بگیرد، به ۶۰ فقیر طعام بدهد.

«و الحمد لله اولاً و آخراً»

• پی‌نوشتها:

۱. آیه الله سیستانی: ایمان شرط صحت اعتکاف نیست، هر چند در استحقاق ثواب معتبر است.

آیه الله مکارم: ایمان شرط قبول اعتکاف است نه صحت آن.

شرط ایمان در فتاوی حضرت آیه الله صافی ذکر نشده است.

۲. آیه الله گلپایگانی: اعتکاف به نیابت از زنده بنابر احتیاط واجب صحیح نیست.

آیه الله مکارم: اعتکاف به نیابت از دیگری، زنده یا مرده، به قصد رجاء اشکال ندارد .

حکم اعتکاف به نیابت از زنده در فتاوی حضرت آیه الله صافی ذکر نشده است .

۳. آیه الله مکارم: روزه استیجاری بنابر احتیاط واجب کفایت نمی‌کند .

آیه الله فاضل: بنابر احتیاط واجب، روزه برای دیگری خواه استیجاری باشد یا مثلاً قضای روزه پدر که پسر بزرگتر واجب است باشد اگر اعتکاف برای همان کسی که برایش روزه می‌گیرد نیست کفایت نمی‌کند .

۴. آیه الله فاضل: اگر نذر کرده باشد که ایام معینی معتکف شود نمی‌تواند برای آن ایام روزه استیجاری قبول کند .

۵. آیه الله گلپایگانی: مگر آنکه هر دو روزه را قصد کند که در این صورت، اعتکافش صحیح است هر چند به جهت مخالف با نذر گناه کرده است. نظر حضرت آیه الله صافی به دست نیامد .

۶. آیه الله اراکی: نسبت به دو روز اول اجازه لازم است .

۷. آیه الله گلپایگانی: آیه الله صافی: اجازه لازم است و اگر موجب از بین رفتن حق او نباشد، اجازه او برای اعتکاف

لزومی ندارد ولی بدون اجازه شوهر نمی‌تواند از خانه بیرون رود. بنابر این جایز بودن اعتکاف بستگی به اجازه شوهر دارد و چنانچه اجازه ندهد، اعتکاف باطل است .

آیه الله سیستانی: اگر توقف او در مسجد بدون اجازه شوهر حرام باشد، اعتکافش باطل است .

آیه الله خویی: اگر منافات با حق شوهر داشته باشد اجازه او لازم است و اگر منافات نداشته باشد و روزه او مستحبی باشد، بنابر احتیاط واجب باز هم اجازه لازم است .

۸. آیه الله گلپایگانی: بنابر احتیاط واجب، ولی اگر فرزند را نهی کنند و مخالفت با آنان سبب اذیت و آزارشان باشد اعتکاف باطل است .

۹. آیه الله اراکی: نسبت به فرزند اجازه والدین شرط است و نسبت به زن اجازه شوهر بنابر احتیاط واجب لازم است .

۱۰. آیه الله خویی، آیه الله سیستانی: بنابر احتیاط واجب تا مغرب .

آیه الله مکارم: تا غروب آفتاب .

۱۱. آیه الله خویی، آیه الله سیستانی: اگر همین اعتکاف مستحبی معروف را نذر کرده باشد باطل است، ولی اگر این اعتکاف نباشد، مثلاً مقصودش ماندن در مسجد باشد، صحیح است .

۱۲. در روایتی آمده است، اعتکاف تنها در مساجدی صحیح است که پیامبر یا وصی پیامبر در آن نماز جماعت خوانده باشد و در دو مسجد اول پیامبر صلی الله علیه و آله و حضرت علی علیه السلام و در دو مسجد دیگر حضرت علی علیه السلام نماز جماعت خوانده‌اند و اعتکاف در مسجد جامع نیز در برخی روایات دیگر آمده است (وسائل الشیعه، ج ۷، ص ۴۰۶) .

۱۳. آیات عظام، خوئی، گلپایگانی، اراکی، سیستانی، صافی، مکارم: اعتکاف در مسجد جامع نیز صحیح است هر چند احتیاط آن است که در یکی از آن چهار مسجد معتکف شود .

۱۴. آیه الله خویی: هر چه با حال جنابت در مسجد توقف کند، جزء اعتکاف نیست .

۱۵. آیات عظام گلپایگانی، اراکی، صافی: بنابر احتیاط واجب اعتکافش باطل است .

آیه الله خویی: اگر جای کسی را غصب کند اعتکافش اشکال دارد ولی اگر بر فرش غصبی بنشیند اعتکاف باطل نیست .

آیه الله مکارم: به احتیاط واجب، اعتکافش باطل نیست .

۱۶. نظر آیه الله صافی در این مساله به دست نیامد x.

۱۷. آیه الله سیستانی: یا اطمینان حاصل شود .

۱۸. آیات عظام خویی، فاضل، مکارم: يك نفر عادل هم بگوید کفایت می‌کند .

۱۹. آیه الله گلپایگانی، آیه الله اراکی: به هر حال، حکم حاکم کفایت می‌کند .

آیه الله مکارم: حکم حاکم بنابر احتیاط واجب کافی نیست .

۲۰. آیه الله سیستانی: در صورتی که نشانه‌ای بر اینکه جزء مسجد است وجود داشته باشد حکم مسجد را دارد .

آیه الله صافی: افزوده‌های مسجد، تا معلوم نشود جزء مسجد است حکم مسجد را ندارد .

۲۱. آیه الله سیستانی: اگر نشانه‌ای بر مسجد بودن آن وجود نداشته باشد .

آیه الله مکارم: مگر آنکه ظاهر حال دلالت داشته باشد که جزو مسجد است .

۲۲. آیه الله مکارم: اعتکاف در دو مسجد متصل به هم اشکال ندارد .

۲۳. آیه الله مکارم: اعتکاف باطل نیست و ادامه آن را در مسجد دیگری به پایان ببرد .

۲۴. آیه الله مکارم: به حاشیه مساله قبل مراجعه شود .

۲۵. آیات عظام اراکی، گلپایگانی، خویی: خارج شدن از مسجد برای شرکت در تشییع جنازه مطلقاً جایز است .

۳۶. آیه الله اراکی، آیه الله خویی: برای شرکت در نماز جماعت نیز می‌تواند از مسجد خارج شود .
- آیه الله سیستانی: در صورتی که ناچار باشد بیرون رود .
۳۷. آیات عظام، خویی، گلپایگانی، اراکی: و زیر سایه راه نرود .
- آیه الله صافی: بنابر احتیاط واجب زیر سایه راه نرود و مطلقاً زیر سایه ننشیند .
۳۸. آیه الله مکارم: انتخاب نزدیکترین راه واجب نیست، مگر آنکه اختلاف دو راه بسیار زیاد باشد .
۳۹. آیه الله خویی، آیه الله سیستانی: باطل است .
- آیه الله گلپایگانی: بنابر احتیاط واجب باطل است .
۳۰. آیه الله سیستانی، آیه الله مکارم: نسبت به عطریات لذت بردن معتبر .
- نیست، پس اگر بوی آن را احساس کند، هر چند لذت نبرد حرام است .
- آیه الله فاضل: اگر بو را احساس می‌کند ولی لذت نمی‌برد، بنابر احتیاط واجب باید پرهیز کند .
۳۱. آیات عظام خویی، مکارم، سیستانی، صافی: لمس و بوسه، بنابر احتیاط واجب حرام است .
۳۲. آیه الله خویی، آیه الله اراکی: در غیر جماع اگر سهواً باشد اعتکاف .
- باطل نیست .
- آیه الله گلپایگانی، آیه الله مکارم: بنابر احتیاط واجب اعتکاف باطل است .
- آیه الله سیستانی: جماع نیز حکم سایر محرمات را دارد .
۳۳. آیه الله مکارم: نسبت به پوشیدن لباس دوخته و پوشیدن لباسی مانند لباس احرام، احتیاط مستحب نیست بلکه بهتر است نپوشند، چون خلاف عمل افراد متشرع و ممکن است گمان بدعت نیز داشته باشد .
۳۴. آیات عظام گلپایگانی، خویی، اراکی: اگر در اعتکاف واجب، سهواً جماع کند، بنابر احتیاط واجب، اعتکاف را دوباره انجام دهد .
۳۵. آیه الله گلپایگانی: احتیاط در تمام موارد ترك نشود X.
۳۶. آیه الله سیستانی: بنابر احتیاط واجب .
۳۷. آیه الله سیستانی: ولی به قدری تاخیر نیندازد که سهل انگاری به شمار آید .
۳۸. آیه الله خویی: بلکه واجب است به همین ترتیب عمل کند .
- * از آنجا که گردآوری احکام و استفتائات مربوط به اعتکاف، مؤمنان را در انجام این وظیفه الهی یاری می‌دهد، ستاد هماهنگی اعتکاف شهر مقدس قم که از دیر باز از حافظان و مروجان این سنت حسنه اسلامی است، از برادر بزرگوار جناب حجة الاسلام محمد حسین فلاحزاده، درخواست کرد، احکام و مسائل این عبادت اسلامی را در ابعاد مختلف واجبات- محرمات، مبطلات و احیاناً مکروهات و مباحات گردآوری کنند، تا عاکفان خانه دوست فرمان الهی را بهتر بشناسند و با عمل به احکام دین، از فیض ثواب و ارزش معنوی مورد نظر از انجام اعتکاف، بهره‌مند شوند .